

16. *Шапиро М.* Некоторые проблемы семиотики визуального искусства. Пространство изображения и средства создания знака-образа / М. Шапиро // Семиотика и искусствометрия. Сборник статей: современные зарубежные исследования — М. : Мир, 1972. — 364 с. С.136-163.

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОБЪЕКТА И ФОНА
В СТРУКТУРЕ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ПЛОСКОСТИ**

Владимир Харченко

Аннотация. Рассмотрены основные свойства объекта и фона, даны пояснения некоторых закономерностей их взаимодействия в структуре изобразительной плоскости, прослежены условия и механизмы возникновения иллюзорно-оптических эффектов в контексте зрительного восприятия образа.

Ключевые слова: объект, фон, изобразительная плоскость, поле изображения, взаимодействие, структура, пространство.

**SOME ASPECTS OF INTERACTION BETWEEN OBJECT
AND BACKGROUND IN THE SPACE OF PICTURE**

Volodymyr Kharchenko

Annotation. The basic properties of the object and background are explanations of some of their interaction patterns in the structure of pictorial plane, traced the conditions and mechanisms of illusory-optical effects in the context of the visual perception of the image.

Keywords: object, background, figurative plane image field, interaction, structure and space.

УДК [741:378.147] (076)

Тарас Гончаренко

доцент кафедри рисунка НАОМА

**Завдання з рисунка
на II курсі (2-й семестр) факультету
архітектури НАОМА**

Анотація. У статті висвітлено власний досвід автора з викладання рисунка на архітектурному факультеті НАОМА. Наведено методично-послідовне обґрунтування та характеристики завдань з рисунка на II курсі у другому семестрі. Текст проілюстровано зразками студентських робіт.

Ключові слова: завдання з рисунка, рисунок, архітектура.

На дисципліну «Рисунок» на другому курсі у другому семестрі на архітектурному факультеті виділяється 84 години, зокрема й 4 години на контрольну роботу.

У цей період студенти II курсу архітектурного факультету починають працювати з живою натурою, продовжуючи вивчати будову голови людини, але на складнішому рівні. Після рисунків черепа, гіпсової голови, а також голови екорше – у попередніх семестрах, – тепер вони виконують рисунок неканонічної гіпсової голови, а також рисунок голови натурника. Крім того, виконують два завдання, пов'язані з вивченням архітектурних форм: рисунок інтер'єру та рисунок екстер'єру.

Завдання I

Рисунок неканонічної гіпсової голови. Під час вступної лекції на початку другого семестру ознайомлюємо студентів з програмою з рисунка, яку їм належить виконати. Характеризуючи умови виконання першого завдання, варто використати зразки студентських завдань з фондів кафедри рисунка Академії, та проілюструвати його особливості, показавши книжки з академічного рисунка. Добираючи зразки для показу, ілюструємо відмінності в зображенні канонічної та неканонічної голів.

На першому етапі роботи, компонуючи зображення голови на аркуші, студенти мають враховувати те, що крім голови треба розмістити частину грудної клітки і плечовий пояс. Роботу тоном необхідно сконцентрувати на ретельному відпрацюванні голови та деталей на ній, плечовий пояс та грудну клітку можна трактувати більш спрощено без зайвої деталізації, або взагалі залишити наміченими лінійно. На вступній лекції, під час перегляду зразків, бажано обговорити можливі варіанти вирішення рисунка, звертаючи увагу на цільність стилістичного вирішення та особливості художнього відбору.

Починаючи побудову рисунка, важливо порівняти пропорції основних форм, а саме – голови, шиї, грудної клітки з плечовим поясом. Важливо, також, правильно передати кути нахилу цих форм, та їхні повороти. На етапі побудови рисунка особливу увагу необхідно звернути на пропорції основних конструктивних частин голови. У канонічної голови пропорції трьох основних конструктивних частин однакові, йдеться про площину лоба до перенісся, площину обличчя, на якій розташований ніс, а також площину від носа до нижнього краю підборіддя, на якій розташований рот.

У неканонічної голови ці три площини матимуть характерні пропорційні відмінності. Може бути великий, або малий лоб, може бути довгий, або короткий ніс, «важке» підборіддя та ін. Без врахування цих особливостей неможливо передати портретну схожість. Освітлюючи голову софітом, треба прослідкувати, аби власні тіні вигідно лягли на бокові площини голови та її деталі, виявляючи їхній об'єм. Працюючи тоном, студенти мають зрозуміти, як зображується форма в середовищі, повинні передати об'ємність голови, а також її матеріальність. Виконання цього рисунка підготує студентів до роботи з живою натурою у наступному завданні.

Завдання II

Рисунок голови натурника. Починаючи вивчати голову живої людини, студентам потрібно пояснити особливості цього завдання. Щоб запобігти зайвій напруженості у стосунках студентів з натурником, варто одразу наголосити, що вони мають справу з живою людиною, яка не може довгий час сидіти нерухомо. Натурник має час від часу «розминатися» і робити короткі перерви. Крім того, натурник може не точно відтворити потрібну позу чи поворот, тому треба максимально коректно та ввічливо допомагати йому зайняти правильне положення.

Починаючи роботу над цим завданням, варто аби студенти спочатку виконали декілька короткострокових рисунків голови, можливо навіть з різних точок. Це допоможе «відчути» характер природи, сприймаючи її в цілому. Перед тим, як студенти почнуть основне завдання, добре, якщо викладач покаже зразки рисунків голови з фондів Академії.

При виборі місця для роботи можна порадити студентам уникати складних ракурсів. Для цього треба прослідкувати, аби вони сіли на достатній відстані від природи. Під час виконання завдання особливу увагу необхідно звернути на те, як передати матеріальність моделі та одягу. Якщо в попередніх завданнях студенти навчались передавати матеріальність гіпсової форми, то рисуєючи голову натурника за допомогою техніки графітних олівців різної м'якості, треба передати матеріальність тіла, волосся, одягу. Техніка штриха і тушування має відрізнитися при моделюванні різних фактур, не зашкоджуючи при цьому стилістичній цілісності рисунка.

Необхідно звернути увагу студентів на ряд особливостей під час виконання цього рисунка: по-перше, вони рисуватимуть живу людину, яка кліпає очима, повертає голову, засинає тощо, тому з першого заняття треба запам'ятати поворот голови натурника, щоб зображувати її з певної точки. Виконуючи це завдання, студенти тренуватимуть художню пам'ять, запам'ятовуючи велику форму та деталі на ній у потрібному повороті та перспективному скороченні.

Велика увага приділяється конструктивній побудові голови. При побудові голів потрібно уважно слідкувати за напрямком і кутами вертикальних та горизонтальних осей, щоб вірно розмістити деталі на великій формі.

Потрібно розуміти, що ці уявні лінії, «обертаючись» довкола голови, виявляють її конструктивні особливості, пов'язують деталі між собою. Без такого розуміння неможливо переконливо вибудувати таку складну форму, як голова людини.

Завершивши конструктивну побудову, працюючи тоном, необхідно слідкувати, як світлотінь виявляє об'єм великої та малих форм, необхідно «відточувати» форму до дрібних деталей. Важливо, аби деталі зображувалися на своєму місці під час конструктивної побудови голови, а також у її тональному вирішенні. Для цього студенти позначають для себе найсвітлі-

ший та найтемніший тон (камертон) на моделі та продовжують роботу над своїми рисунками, порівнюючи тональні градації на них з «камертонами».

Студенти моделюватимуть тоном форму, намагаючись передати схожість з натурою, водночас роблячи художній відбір та необхідні на завершальному етапі роботи узагальнення.

Вміння та знання, отримані під час виконання цього рисунка, стануть у нагоді при вивченні профілюючих дисциплін на архітектурному факультеті. Розуміння конструкції голови, вивчення тональних співвідношень на поверхнях різної матеріальності виховуватиме просторове мислення, привчить студентів об'ємно сприймати різні, а зокрема архітектурні об'єкти, уявляючи їх об'ємними та в просторовому середовищі.

Завдання III

Рисунок інтер'єру. Третє завдання з рисунка пов'язане з суто архітектурними дисциплінами. Робота над цим завданням допоможе образно уявляти майбутній архітектурний проект, дасть відчуття пропорцій та уміння передати перспективні скорочення площин і об'ємів відносно лінії горизонту. Також це завдання дасть змогу студентам зрозуміти внутрішній простір будівлі, осмислити розташування окремих форм та площин, що поділяють його на окремі зони. Допоможе зрозуміти, як у цьому просторі перебуватимуть та рухатимуться люди.

Для цього завдання за об'єкт зображення варто взяти центральні сходи академії. Для студентів-другокурсників корисно вибудувати простір інтер'єру з площинами, які знаходяться на різних рівнях, з деталями, на які дивитимуться зверху або знизу.

Після вирішення композиційних питань, основну увагу в цьому завданні потрібно приділити перспективній побудові рисунка. Залежно від того, яка точка споглядання обрана студентом, буде визначатися ступінь розворотів та скорочень площин. Це може бути центральна або кутова перспектива. Для виконання завдань студенти знаходяться на першому або другому поверхах. Починаючи рисунок, треба визначити лінію горизонту та точки сходження на ній, уявити та намітити конструкцію сходів.

Часто студентам складно зобразити сходи, які ведуть донизу, отже, викладач має проконтролювати цей момент. У рисунку важливо пов'язати лінії сходження поручнів та сходів, правильно вибудувати у перспективному скороченні сходи та звивисті грати поручнів, правильно розмістити деталі на ній. Після того, як побудова рисунка завершена, розпочинається моделювання архітектурних форм тоном. На цьому етапі труднощі виникають через складність освітлення, яке надходить з декількох джерел – сонячне світло, що потрапляє до приміщення через великі вікна, а також електричне освітлення на першому та другому поверхах. Тому, в першу чергу, необхідно визначитись з потоками світла, з напрямками та кутами, під якими падають тіні, а також з освітленими частинами інтер'єру та

Іл. 1. Рисунок неканонічної гіпсової голови

Іл. 2. Рисунок голови натурника

Іл. 3. Рисунок інтер'єру

Іл. 4. Рисунок екстер'єру

тими, що перебувають У тіні та в контражурі. Ці, на перший погляд, складні моменти можна використати для створення ефектного рисунка, і своєчасна порада викладача може бути важливою на цьому етапі. Моделюючи світлотінь тоном, не треба забувати про можливості техніки рисунка при передачі матеріальності елементів інтер'єру: гранітних колон та сходів, залізних поручнів та ґрат, гіпсових скульптур тощо.

Завдання IV

Рисунок екстер'єру. Над рисунком екстер'єру студенти починають працювати наприкінці квітня, коли погода сприяє роботі на пленері. Сюжет для цього завдання вони обирають на території історико-архітектурного заповідника «Софія Київська». Доцільно на початку роботи нагадати їм тисячолітню історію цього комплексу, наочно показати розвиток та зміну стилів на прикладі Собору та споруд, що його оточують.

Компонуючи зображення на аркуші, не потрібно вибирати складний багатоплановий мотив, достатньо розмістити на аркуші одну будівлю і трохи довкілля. Перед будівлею на першому плані komponуємо фрагменти алеї або доріжки, квітник або газони з кущами для того, аби було «введення» до композиції на першому плані. Найпоширеніша композиційна помилка в рисунку екстер'єрів студентами – розташування будівлі занадто близько до нижнього краю аркуша. Роблячи швидкі підготовчі рисунки можливо komponувати фрагмент будівлі без фундаменту та переднього плану. У довгостроковому завданні передній план обов'язковий. Біля споруд бажано закомпонувати дерева та фігури людей – це посилить відчуття масштабу та простору.

У побудові рисунка важливо зрозуміти конструкцію будівлі, «вхопити» її характер та пропорції. Конструктивну побудову здійснюємо, враховуючи напрямки й кути вертикальних та горизонтальних осей, неначе «нанизуючи» одну форму за одною на основну вісь. Саме на етапі побудови звичай студенти роблять помилки, через які рисунок втрачає свою переконливість і художню цільність. Не дотримуючись при побудові екстер'єру собору вертикальних та горизонтальних осей, не слідкуючи уважно за пропорціями та силуетом будівлі, неможливо відтворити відому в усьому світі пам'ятку архітектури. На наступних етапах роботи ні техніка рисунка, ні моделювання тоном не зможуть приховати похибок, допущених на цьому етапі.

У художньому вирішенні рисунка екстер'єру може домінувати лінія, а тон можна використовувати «економно» – він допомагатиме «виявляти» об'єм та освітлення. Однак можна виконати більш завершений тональний рисунок, якщо для цього обрати м'які матеріали. У цьому разі стане можливим «закласти» тоном великі площини (силуети дерев тощо). Тональне вирішення надасть просторовості рисунку, допоможе передати плани, а також матеріальність різних за фактурою площин. Хоча ступінь моделювання тоном та вибір матеріалу виконання рисунка в цьому завданні можна залишити на розсуд студентів.

Умови виконання завдань

1. Рисунок неканонічної гіпсової голови.

Формат рисунка – 1/2 аркуша. Техніка виконання – папір, графітний олівець. Штучне освітлення. Термін виконання – 19 годин.

2. Рисунок голови натурника.

Формат рисунка – цілий аркуш. Техніка виконання – папір, графітний олівець. Штучне освітлення. Термін виконання – 25 годин.

3. Рисунок інтер'єру.

Формат рисунка – 1/2 аркуша. Техніка виконання – папір, графітний олівець. Змішане освітлення. Термін виконання – 18 годин.

4. Рисунок екстер'єру.

Формат рисунка – 1/2 аркуша. Техніка виконання – вільний вибір матеріалу виконання. Природне освітлення. Термін виконання рисунка – 18 годин.

Оцінювання студентських робіт

По закінченні кожного завдання проводиться проміжне оцінювання студентських робіт викладачами, які викладають рисунок на цьому курсі. Наприкінці семестру проводиться підсумкова оцінка студентських робіт кафедрою рисунка, та вченою радою НАОМА. Студенти другого курсу архітектурного факультету оформлюють та виставляють завдання з рисунка у своїй аудиторії, або в рисувальному класі. Після оцінки викладачі разом зі студентами проводять підсумкове обговорення їхніх робіт, та відповідають на запитання.

Критерії оцінювання студентських робіт

Оцінювання робіт студентів з рисунка, виконаних у II семестрі на II курсі архітектурного факультету має враховувати вимоги програми з рисунка для II курсу НАОМА, та відповідати рівню й вимогам вищої школи. Водночас оцінка повинна нести в собі елемент виховання у студентів художників-архітекторів загальної художньої культури. Важливою складовою оцінки має бути не тільки оцінювання рівня отриманих знань, а й ставлення до своєї роботи, та її подача. Іншими словами – оцінюватись повинне також те, як студент підготував та оформив свою роботу до оцінювання, наскільки дисципліновано, старанно та винахідливо він працював над нею упродовж відведеного для цього часу.

Критерії оцінювання першого завдання: «Рисунок неканонічної гіпсової голови». Це завдання є першим у другому семестрі, а також таким, що підсумовує вивчення гіпсової голови людини. Тому воно повинне, певною мірою підбити підсумки навчання за минулий період, а також виявити рівень майстерності в оволодінні технікою рисунка графітними олівцями, знаннями з пластичної анатомії голови людини, принципами передавання простору та об'єму за допомогою тону, виявити вдосконалення художнього смаку.

Робота оцінюється на *«відмінно»*, якщо вона:

1. Виразно закомпонована. Розмір зображення пропорційний до формату аркуша. Гіпсова голова не здається великою чи маленькою на площині аркуша.

2. Виявляє точно з урахуванням перспективних скорочень будову великої форми, та деталей на ній.

3. Правильно з урахуванням світлотіні, та за допомогою техніки графітних олівців передає об'єм великої форми і деталей на ній, а також передає її матеріальність.

4. Виявляє у студентів художній смак, вміння в цілому та з художнім відбором бачити й зображувати натуру. А також засвідчує професійне володіння художніми матеріалами.

Робота оцінюється на *«добре»*, якщо вона: не відповідає вимогам вищої школи лише за однією з перелічених складових, що визначають відмінний рисунок

Робота оцінюється на *«задовільно»*, якщо: вимогам вищої художньої школи не відповідають дві з тих, чи інших перелічених складових, що визначають відмінний рисунок.

Робота оцінюється на *«незадовільно»*, якщо: Вимогам вищої школи не відповідає жодна, чи більшість перелічених складових, що визначають відмінний рисунок.

ЗАДАНИЯ ПО РИСУНКУ НА II КУРСЕ (2-Й СЕМЕСТР) ФАКУЛЬТЕТА АРХИТЕКТУРЫ НАОМА

Тарас Гончаренко

Аннотация. В статье освещается личный опыт автора в преподавании рисунка на архитектурном факультете НАОМА. Приведены методически-последовательное обоснование и характеристики заданий по рисунку на II курсе во втором семестре. Текст иллюстрируется образцами студенческих работ.

Ключевые слова: задание по рисунку, рисунок, архитектура.

TASKS ON DRAWING FOR 2-D YEAR STUDENTS AT THE DEPARTMENT OF ARCHITECTURE AT NAFAA

Taras Honcharenko

Annotation. The article reflects the own author's experience in teaching drawing at the department of architecture at the National Academy of Fine Arts and Architecture. The logically methodical study and characteristics of the tasks on drawing for the 2-d year students in the 2-st semester are given. Illustrated with students works.

Key words: tasks on drawing, drawing, architecture.